

Mina Okiljević
Filozofski fakultet, Novi Sad

Revalorizacija primenjene etike

(Milenko A. Perović, Etika medija, Kulturno-informativni centar
»Bijeli Pavle«, Danilovgrad, 2007.)

Još od vremena Aristotelovog, etika se shvata kao filozofija o individualnom i slobodnom ljudskom delanju. Konkretno ispunjenje te individualne slobodnosti delanja bivalo je, i jeste, podložno povесnim promenama, ali etika je uvek ostajala *filozofska* znanost o moralu, tj. moralnosti. Danas, međutim, primarno obeležje etičke refleksije nije više njena upućenost na vlastito filozofsko ishodište. Naprotiv, savremenu etiku karakteriše nekontrolisana hiperprodukcija vlastitih »kćerki-nauka« koje u nasleđe nose jedino plemenito ime svoje majke. U beskrajn zvučnih sintagmi, poput *poslovne etike, pravne etike, medicinske etike* etc., nalazi svoje zasluženno mesto i *etika medija*. Ono što se mahom podrazumeva pod tim nominalno filozofskim znanostima jesu profesionalni kodeksi ponašanja – drugim rečima, pojam etike u takvim konotacijama ne obeležava ni manje ni više nego »pravila ophođenja« za pripadnike odgovarajuće profesije. Utoliko će slični »priručnici« obično sadržati osnovne karakteristike odgovarajućeg područja, »etiku« kojeg ispostavljaju, i

nekoliko natuknica o tome šta se smatra *pristojnim* u svetu dotične nauke, tj. oblasti društvenog života, uz – eventualno – površan osvrt na pojam i predmet etike kao takve. Sasvim prihvatljiva koncepcija, uz jednu primedbu: etika je par excellence *filozofska* znanost! Shodno tome, svaka bi od navedenih sintagmi, koje imenuju različite profesionalne etike, morala označavati jedno uže područje etike kao grane praktičke filozofije. Kolokvijalna upotreba pojma etike u sinonimnosti s pojmom morala (shvaćenim takođe u kolokvijalnom značenju) ne može biti amnestija za nemilosrdno devastiranje filozofije kako bi se mrtvorođenčetu – kakvo svaka takva »nauka« neminovno jeste – udahnuo život.

Dakako, predočena hiperprodukcija *etikâ* pokazuje dve bitne karakteristike savremenog praksisa: prvo, današnja sfera morala nailazi na neprevladive teškoće i, drugo, današnja etička refleksija je i te kako svesna tih teškoća – problematično moralno područje i narasla filozofska svest o toj problematičnosti uzrokom su »obnovljenog« interesa za etiku.

Vreme cinizma i svetonazora zasnovanog na lukrativnoj beskrupuloznoj diktira potrebu za različitim kodeksima ponašanja, ali je krivotvorenje tih kodeksa pod imenom filozofije, tj. etike, direktan odraz cinizma koji se pokušava prevladati. Ukoliko je intelektualno poštenje osnova svekolike naučne delatnosti, etika svakog posebnog naučnog ili društvenog područja mora biti filozofska zasnovana.

Knjiga *Etika medija* Milenka A. Perovića primer je filozofskog zasnivanja jedne primenjene etike i predstavlja logičan nastavak autorove dugogodišnje plodne misaone delatnosti u oblasti praktičke filozofije¹. Budući da stoji u sistemskom odnosu sa pređašnjim radovima, knjiga je koncipirana po istom – pokazalo se heuristički izvanredno plodnom – ključu, koji je sadržan u spekulativnom zahvatu u samu »stvar filozofije«, a na tragu Aristotela i Hegela.

Naime, još u svojoj *Etici*, autor zasniva misaonu nužnost etike kroz oblikovanje četiri osnovna etička pitanja, u skladu sa Aristotelovim učenjem o četiri uzroka. Ova osnovna pitanja (svake) etike jesu: *pitanje o izvoru morala*, *pitanje o načinu uspostavljanja moralnog fenomena*, *pitanje o delatnim oblicima morala* i *pitanje o svrsi morala*. Otuda se i etika medija, kao eminentno filozofska disciplina, gradi

na istom misaonom principu i reflektuje vlastito predmetno područje na temelju tih fundamentalnih pitanja.

Konkretna udžbenička funkcija *Etike medija* indukovala je, u odnosu na *Etiku*, lapidarniji prikaz bitnih momenata etičke refleksije, čime se značajno dobilo na pristupačnosti same materije, a da osnovni misaoni tok nije narušen. Jezgro knjige čini elaboracija četiri navedena pitanja, prema kojima uvodna razmatranja – o pojmovima delanja, morala i etike – otvaraju perspektivu, dok završna poglavlja – o odnosu između etike i ljudskih prava, kao i samoj etici medija kao primenjenoj nauci – ukazuju na mogućnost jedne filozofski utemeljene etike posebnog područja društvenog života. Deset odeljaka ovog dela, uz rečnik pojmova i autora, koji već postaje »standardni paket opreme« u knjigama ovog autora, pružaju više od tek načelnih informacija o nesumnjivo aktuelnoj problematici medijske etike. Bez pretenzija da se – zbog vlastite fluidnosti gotovo neuhvatljiva – materija predstavi na integralan način, izabran je pristup koji bi se mogao označiti kao »integrativan«, tj. takav da upućuje na temeljne smernice suštinskog istraživanja etike uopšte, a onda i etike medija, ne insistirajući pritom na konačnosti ponuđenih određenja.

Otuda se i čitav tekst može razumeti kao svojevrsan pojmovnik etike (medija), budući da sama struktura dela dopušta mogućnost da se podnaslovi tumače kao – doduše

¹ Up. od istog autora: *Etika*, Grafomedia, Novi Sad, 2001; *Uvod u etiku*, Savez pedagoških društava Vojvodine, Novi Sad, 2003; *Praktička filozofija*, Filozofski fakultet, Novi Sad, 2004.

neuobičajeno iscrpne – rečničke odrednice.

Tako prvo poglavlje, *Teorija djelanja*, sadrži informacije o pojmu ljudske delatnosti, pojmu praksisa, tradicionalnom i modernom pojmu delanja i, konačno, oblicima regulacije delanja. U poglavlju *Pojam morala* date su karakteristične interpretativne pozicije najznačajnijih etičkih stanovišta, dok poglavlje *Pojam etike* nudi pojašnjenje pojmova etike i praktičke filozofije, kao i njihovog međusobnog odnosa, a kroz prizmu tradicionalnih i modernih tumačenja. *Etička pitanja* upoznaju čitaoca sa osnovnim interesima etike i omogućuju prelaz na konkretizaciju svakog od četiri velika problema etičke znanosti. *Sloboda kao izvor morala* donosi veoma instruktivnu analizu problema moralne slobode i slobodne volje, a poglavlje *Moralni karakter* uvodi čitav niz pojmova fundamentalnih za razumevanje oblikovanja modernog evropskog humaniteta: moralni karakter, motivi, uverenja, namera, odluka, izbor, imputacija, krivica, etc. Pod naslovom *Djelatni oblici morala* obuhvaćeni su problemi vrlina i poroka, moralne dužnosti i moralnog zakona, kao i moralnih vrednosti i moralnih normi. Četvrto veliko etičko pitanje obrađeno je u poglavlju *Svrhe moralnog djelanja*, gde se, pored principa dobra i pojma zla, analiziraju osnovne karakteristike eudajmonizma, hedonizma i utilitarizma.

Odeljak *Etika i ljudska prava* ispituje pojam ljudskih prava i standarde

istih, kao i njihovo etičko utemeljenje i pojam moralnog individualizma. Konačno, u potonjem poglavlju, *Etika medija kao primijenjena etika*, autor ukazuje na suštinske probleme primenjene etike uopšte, razmatra pojmove javnosti i masovnih komunikacija, uz akcenat na moralnu odgovornost masovnih medija, ističe mogućnosti tumačenja etike medija, bavi se problemom novinara kao moralnog subjekta, analizira etičke kodekse u novinarstvu i obrađuje čitav niz temeljnih problema savremene etičke refleksije novinarske profesije. Spomenuti dodatak, *Rječnik etičkih pojmova i autora*, donosi gotovo dve stotine i pedeset odrednica koje omogućuju elementarno upoznavanje sa najvažnijim aspektima ključnih etičkih učenja.

Ne zanemarujući zaista izuzetnu informativnu vrednost *Etike medija*, ono što će svakom filozofski obrazovanom čitaocu svakako biti najvažnije jeste činjenica da autor nije podlegao opštem trendu marginalizovanja i minorizovanja tradicionalne etičke problematike, već je istražio u nameri da savremene preokupacije tzv. profesionalnih etika dedukuje iz njihovog filozofsko-etičkog korena. Međutim, u ovom priznanju autoru krije se jedna velika zamerka epohalnom diskursu vremena sadašnjeg: parafrazirajući Ničea, moglo bi se reći »to se zove ludilo: bit se preokrenula u izuzetak«. Odvajkada je ključna odlika svake filozofije bila – ili se makar znalo da bi trebalo da bude – *filozofska*

utemeljenost vlastitog izvođenja. To je upravo ona tačka koja je filozofiju razlikovala od posebnih nauka, to je ono bespretpostavno započinjanje koje je čini potrebnom. Ukoliko i filozofija gradi svoju strukturu na neupitnoj datosti i ne traži dublje veze između te datosti i onoga na čemu se ova zasniva, ma šta to zasnivajuće bilo u konkretnoj interpretacijskoj provedbi, gubi filozofska misao vlastiti legitimitet i pravo na isticanje sopstvene posebnosti. Štaviše, gubi ona time i pravo na egzistenciju, budući da takav posao mnogo bolje može obaviti svaka pozitivna znanost. »Odsecanje parčeta zbiljnosti« nije i ne sme biti posao filozofa.

U tom kontekstu, dela poput Perovićeve *Etike medija* ne samo da suštinski pripadaju filozofiji, već joj u

jednom mnogo ozbiljnijem značenju potvrđuju smisao i pravo na postojanje, a da se pritom ne zanemaruju potrebe duha vremena, već se na njih odgovara u skladu s duhom filozofije.

Duh vremena nesumnjivo traži da se područje morala *nekako* uredi, ali duh filozofije zahteva da se ono uredi *etički*, tj. da se pokaže ne samo kako se područje kontingentnosti, kakvo područje onoga ljudskog nesumnjivo jeste, može – i mora – utemeljiti na misaonoj nužnosti, već i da se dokaže da se pojava karakteristična za savremeno doba, naizgled prosto *data* i miljama udaljena od »filozofskih apstrakcija«, može – i mora – tumačiti iz perspektive i na osnovu tradicionalnih etičkih kategorija.